

περίληψη

Πρόθεση του εγχειρήματος είναι η δημιουργική εκμετάλλευση και επανάγνωση της εθιμοτυπικής συσχέτισης μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού χώρου. Σε μια χρονική περίοδο στιγματισμένη από την οικονομική κρίση, με έκδηλες τις συνέπειές της στην κοινωνία, παρουσιάζεται μια ευκαιρία. Σε μια μακροχρόνια, δυσλειτουργική και σε πολλές περιπτώσεις αδιάφορη, αλληλεπίδραση κοινωνίας και θεωρούμενου δημόσιου χώρου η χρονική αυτή στιγμή προβάλλει κατάλληλη για μια αναθεώρηση. Οι κενοί χώροι που εμφανίζονται στα ισόγεια των κτιρίων, μέσα από την τραγικότητά τους, εμπεριέχουν τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της νέας προτεινόμενης συνθήκης.

Η βάση του προβληματισμού για τη σχέση δημόσιου-ιδιωτικού χώρου είναι η προσπάθεια εύρεσης ενός **κοινού τόπου**. Ο αέρας, το έδαφος, το υπέδαφος, το νερό, τα δίκτυα (υλικά και άυλα) υφίστανται ανέκαθεν ως κοινά. Σε αυτή λοιπόν την προσπάθεια ο κοινός αυτός τόπος εμφανίζεται σε ένα ξεχασμένο αλλά και καινό επίπεδο, το **υπόγειο**. Η εκσκαφή, η υποβάθμιση δημιουργεί ένα νέο επίπεδο αναφοράς, ένα συνδυαστικό κρίκο του κενού με το καινό. Η επέκτασή του στα υπόγεια των γύρω κτιρίων και η ενσωμάτωσή του με αυτά προκαλεί την απαραίτητη δυναμική φόρτισή τους για την **κατάκτηση του ισογείου**. Κατάκτηση η

οποία επιτυγχάνεται με την συγχώνευση, καθ' ύψος, του αστικού υποθέματος (υπόγειο) και του αστικού επιθέματος (ισόγειο). Η ενιαία σχεδιαστικά αντιμετώπιση του επιπέδου αυτού δένει τις παρεμβάσεις σε ένα σύνολο. Η εκσκαφή με την επιμέλεια μιας αρχαιολογικής σκαπάνης διατηρεί τις υπάρχουσες δενδροστοιχίες και τις περιτοιχίζει με ένα ειρωνικό ενδιαίτημα, ένα τσιμεντένιο δοχείο. Παράλληλα διατηρεί στο επίπεδο του ισογείου τους άξονες μετακίνησης μετατρέποντάς τους σε γεφυρώματα των εκατέρωθεν «όχθρων».

Οι θύλακες που δημιουργούνται στο σώμα του δομημένου περιβάλλοντος σε συνδυασμό με την αποκάλυψη του νέου-παλαιού επιπέδου λειτουργούν ως ένας ενιαίος **κοινός τόπος**.

synopsis

The purpose of the project is the creative manipulation and re-evaluation of the traditional interrelation between the public and the private space. The profound consequences of the economic crisis to the society contain a rare chance for change. A long-term, faulty and even detached relation of the society and the established public space urges for difference. The empty spaces that appear at the ground level of the buildings, although a terrible sight, enclose the core characteristics of a new condition.

The basis of the project is the attempt of discovering a **common place**, somewhere between public and private space. Air, soil, subsoil, water, networks (both material and immaterial) exists as commons since the creation of the planet. In this project **subsoil** plays the role of the newborn but ever-existing layer of interaction. The excavation emerges a connecting level that extends through the basements of the surrounding buildings and works as a means of **the conquest of the ground-level**. A conquest that is plausible through the integration of soil and subsoil (ground-floor and basements). The continuous planning of this level consolidates every intervention in a whole. Like an archeological excavation site, the findings of the trees

and their roots are enclosed in a protective and the same time ironic cubicle of cement. The remaining ground-level accommodates the access and movement roots that connect the site with the rest of the city.

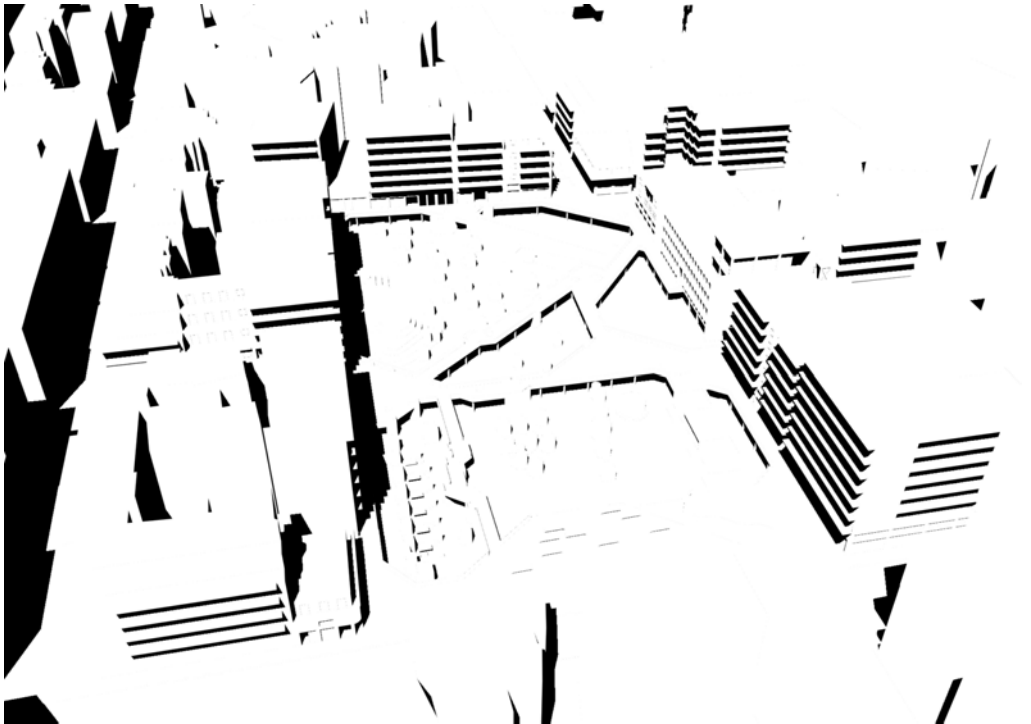
The cavities created in the body of the city scape combined with the discovered underlying layer adopt the characteristics of a ***common place***.

θεωρία

**δημόσιος/ιδιωτικός χώρος
- η αναζήτηση του κοινού τόπου
δεσκάτας ευάγγελος - α.ε.μ. 1011**

**πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών
τμήμα αρχιτεκτόνων - πανεπιστήμιο θεσσαλίας - мάρτιος 2013**

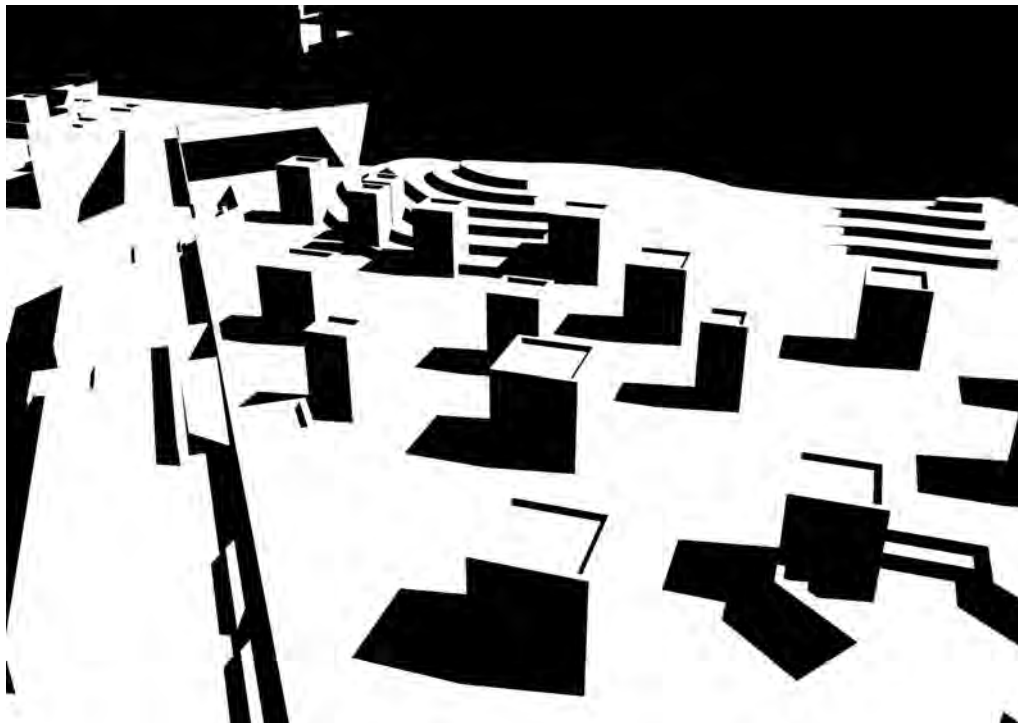

επιβλέπων καθηγητής: Ζήσης Κοτιώνης

1.προβληματισμός

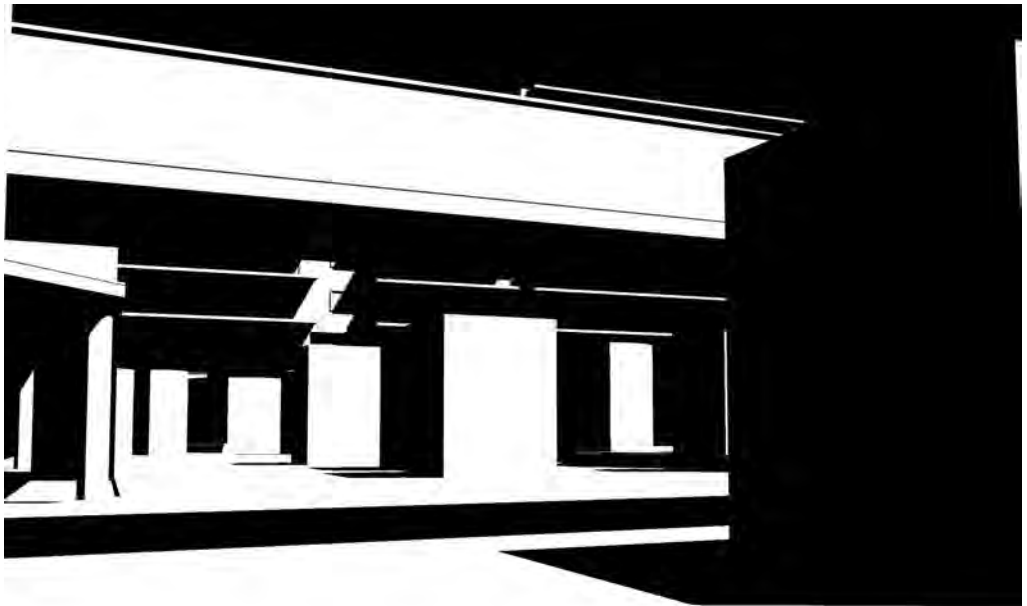
Η ανάγκη του ανθρώπου για συντροφικότητα και συναναστροφή με άλλους ανθρώπους σφυρηλάτησε, μέσα στους αιώνες της ύπαρξής του, δομές και συστήματα δικτύων με τα οποία μπορούσε να «κατασκευάζει» το περιβάλλον. Ένα περιβάλλον τόσο υλικό όσο και άυλο, από τα απτά όρια ενός οικισμού έως τους άγραφους νόμους της συμπεριφοράς, των ηθών και των εθίμων. Από τις πρώτες μορφές εγκατάστασης έως τις πολυπολιτισμικές, σύνθετες και σταδιακά ασφυκτικές μεγαδομές που απαρτίζουν το τεχνητό περιβάλλον του ανθρώπου, το μόρφωμα, το οποίο εμπεριείχε και εξακολουθεί να εμπεριέχει την ιδιωτική και δημόσια παρουσία του, πήρε διάφορες ονομασίες και χαρακτηρισμούς: οικισμός, πόλη-κράτος, πολιτεία, πόλη, μητρόπολη, μετάπολη, μεγάπολις, τελέπολις, κ.α.. Μια πλειάδα τίτλων και εννοιών που προσπαθούν να περιγράψουν αυτήν την ομαδοποίηση, τη συγκέντρωση, την οργάνωση σε σύνολα, την εξέλιξη, τη δυναμική, τη δυνατότητα, την εκμετάλλευση, την αξιοποίηση, τη βιωσιμότητα, τον τρόπο ζωής και ό,τι άλλο εννοιολογικό, σημειολογικό, βιοποριστικό συμβαίνει σε μια πόλη.

Αυτός ο τρόπος οργάνωσης των ανθρώπινων κοινωνιών έχει κληροδοτήσει σε μάς καθώς και στις επόμενες γενεές με

ένα πλήθος εννοιών και συμπεριφορών άμεσα συνδεδεμένων με την καθημερινότητα. Η έννοια του χώρου από τη στιγμή της εμφάνισής της αποτέλεσε το υπόβαθρο για τη μελέτη και ανάλυση της κοινωνικής εξέλιξης, από τις φιλοσοφικές αναζητήσεις έως τις επιστημονικές έρευνες. Θεωρήσεις για τον περιβάλλοντα χώρο, από το σύμπαν έως το δομημένο αστικό ιστό, διατηρήθηκαν, εμπλουτίστηκαν, μετασχηματίστηκαν, μορφοποιήθηκαν προσπαθώντας να ερμηνεύσουν και να συστηματοποιήσουν, στη βάση τους, την ανθρώπινη συμπεριφορά αυτή καθ' αυτή. Ο συσχετισμός κοινωνία – χώρος που προκύπτει εξελίσσεται σε άρρηκτο δεσμό έχοντας ως αποτέλεσμα πολυσύνθετες οσμώσεις εκατέρωθεν.

Από τη Χώρα του Πλάτωνα στο χώρο του σήμερα ο μόνος σταθερός σύνδεσμος, μέσα στην εγγενή του την ασάφεια, είναι η ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Καθώς και στη μετάβαση από την καθημερινότητα στη ρουτίνα, η ανθρώπινη συμπεριφορά. Η αλληλουχία γεγονότων, τυχαίων ή μη, που συνθέτουν την καθημερινότητα διαφέρει στον πυρήνα της από τις συστηματοποιημένες και μηχανικές συμπεριφορές της ρουτίνας. Κοινός τόπος και των δύο είναι ο χώρος. Ο δεσμός κοινωνίας και χώρου παρήγαγε ένα ασταθές και δυναμικό στη φύση του αλλά στερεοτυπικό στη σηματοδότησή του προϊόν, το δεσμό δημόσιου – ιδιωτικού χώρου. Αυτό που για αρκετούς θεωρείται στερεοτυπικό δίπολο, για άλλους ευκαιρία πειραματισμού και αναθεώρησης και για κάποιους τρίτους γενεσιουργός δύναμη της ουτοπίας. Ο εκάστοτε σχεδιασμός που επιχειρείται, είτε

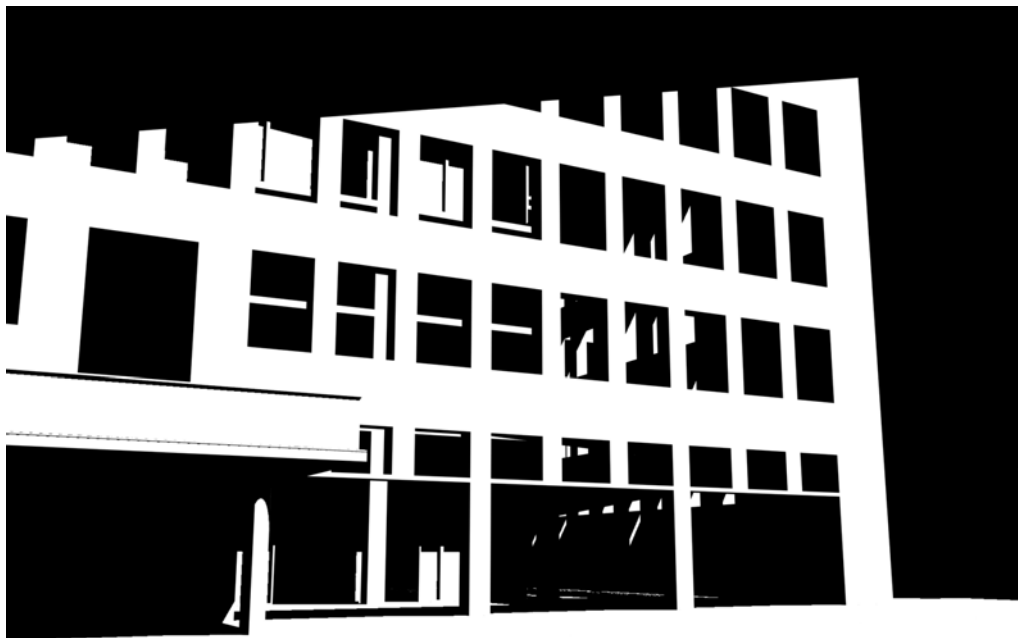
πρόκειται για *ιδιωτικό* ή *δημόσιο* έργο¹, βρίσκεται πάντα εντός των πλαισίων αυτού του ζεύγους.

Το ερώτημα που στοιχειώνει -ακόμα από τη δημιουργία των πρώτων πόλεων- τις πρακτικές σχεδιασμού είναι η τοποθέτηση, χωρική και εννοιολογική, του ορίου. Πού τελειώνει ο δημόσιος χώρος και πού ξεκινά ο ιδιωτικός; Το αντίστροφο; Πρόκειται για το ίδιο ερώτημα;

Η πολυπλοκότητα της φαινομενικής απλότητας της φύσης είναι ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των πόλεων. Ο ανθρώπινος οργανισμός ως ένα πρότυπο εργοστάσιο, μια αποτελεσματική μηχανή, ένα βιολογικό δίκτυο ουσιών και πληροφορίας, στην υλική του φύση παραλληλίζεται με το σύστημα της πόλης. Δεν είναι σύμπτωση η χρήση όρων της ανατομίας, όπως αρτηρίες, καρδιά, πνεύμονες, κ.α. για την περιγραφή καθώς και τη σηματοδότηση με την ανάλογη βαρύτητα και σπουδαιότητα των μερών της πόλης. Αποτέλεσμα της σύνθεσης-δικτύωσης αυτών των μερών (εμπορικό κέντρο, ιστορικό κέντρο, συνοικίες, πάρκα, ελεύθεροι χώροι, κ.α.) είναι ο αστικός ιστός. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον αναπτύσσεται και η άυλη δικτύωση, από τους άγραφους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς έως τα ραδιοκύματα και την ασύρματη διακίνηση πληροφοριών.

Αυτή η δεύτερη όψη της πόλης, η άυλη, χρειάζεται και απαιτεί το χώρο της. Δημόσιος και ιδιωτικός χώρος βρίσκονται σε μια δυναμική ισορροπία εξυπηρετώντας τις εκάστοτε ανάγκες της κοινωνίας. Βέβαια, αυτή η ισορροπία παραμένει για το μεγαλύτερο μέρος του πλήθους μια στερεοτυπική, συγκεκριμένη

1. Η επανάληψη και η αναφορά στο ιδιωτικό και δημόσιο έργο γίνεται ως ειρωνική

σύμβαση. Σίγουρα δεν υπάρχει πρόθεση εύκολης κριτικής σε ένα ζήτημα τόσο πολύπλοκο όσο η ίδια η ζωή, στην υλική και στην άυλη μορφή της. Είναι μια σκέψη, μια διαπίστωση.

Συνεχίζοντας τη γραμμική ανάπτυξη των δεσμών κοινωνίας – χώρου, δημόσιου – ιδιωτικού χώρου ανακύπτουν και οι δεσμοί της κοινωνίας αυτής καθ' αυτής. Πρόκειται για κανόνες και συμπεριφορές που άπτονται κυρίως των διαπροσωπικών σχέσεων, της επικοινωνίας και ίσως ακόμα της ιστορικής και πολιτισμικής συνέχειας. Ένα δεύτερο, εξίσου δυναμικό, σύστημα αλληλεπιδρά και αναμιγνύεται με αυτό της πόλης. Τα κοινά σημεία αυτών των συστημάτων είναι και οι εν δυνάμει κοινοί τόποι, ο κοινός τόπος. Ο αέρας, το έδαφος, το νερό, το υπέδαφος, τα δίκτυα (οδικά, σιδηροδρομικά, ακτοποϊκά, αεροποϊας, πληροφοριών), η διαμονή και τελικά ο χώρος της πόλης, ιδιωτικός και δημόσιος, αποτελούν κοινά σημεία αναφοράς.

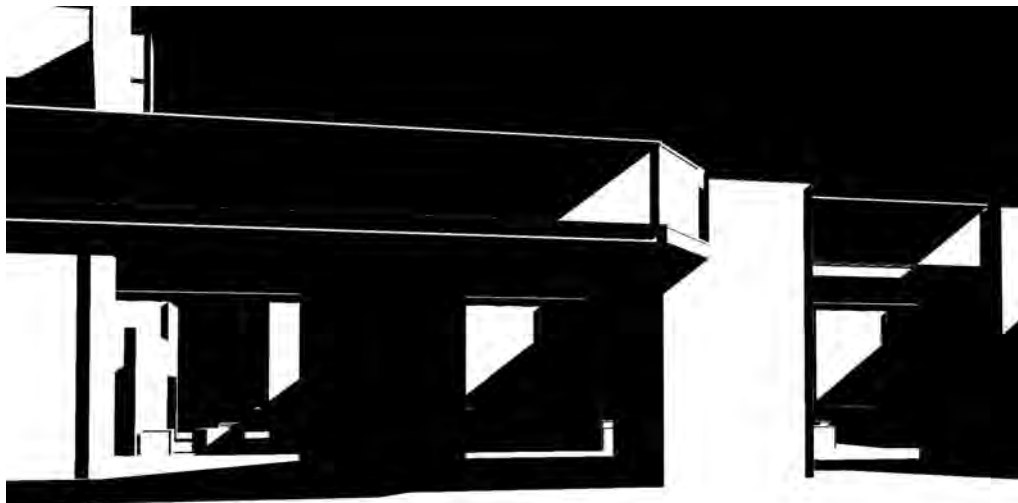
Ο αστάθμητος παράγοντας, βέβαια, αυτής της αναγνωριστικής διαδικασίας, όπως και κάθε διαδικασίας άλλωστε, είναι ο χρόνος. Με τη διττή του υπόσταση, ως διάρκεια και ως χρονολογικός εντοπισμός (το πνεύμα της εποχής), καθορίζει ουσιαστικά τις εννοιολογικές και σημειολογικές εκφάνσεις του κοινού τόπου, πόσο δε μάλλον σε μία περίοδο με ραγδαίους ρυθμούς ανάπτυξης της πόλης και καταϊγιστικές εξελίξεις στις επιστήμες της συμπεριφοράς, οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές, βιολογικές, περιβαλλοντικές, μια λίστα που συνεχώς εμπλουτίζεται με στοιχεία που το καθένα διεκδικεί τη θέση επιρροής του.

Ο κυβερνοχώρος, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της εποχής, εισάγεται ως έννοια και περιβάλλον και διαρρηγνύει το δεσμό δημόσιου-ιδιωτικού χώρου σε όφελος του δεύτερου, επιτρέποντας έτσι την «ασφαλή» περιήγηση, πλοήγηση στο διαδίκτυο στα πλαίσια της ασφάλειας που αυτός παρέχει. Η εισβολή του διαδικτύου -όπως αυτή της τηλεόρασης πριν από αρκετές δεκαετίες- τόσο στο οικείο περιβάλλον όσο και στο δημόσιο αιφνιδίασε την κοινωνία, η οποία αδυνατώντας να ακολουθήσει τους ρυθμούς εξέλιξης της τεχνολογίας αδρανοποιείται και παραμένει παθητικός δέκτης της *υπερπληροφόρησης*.

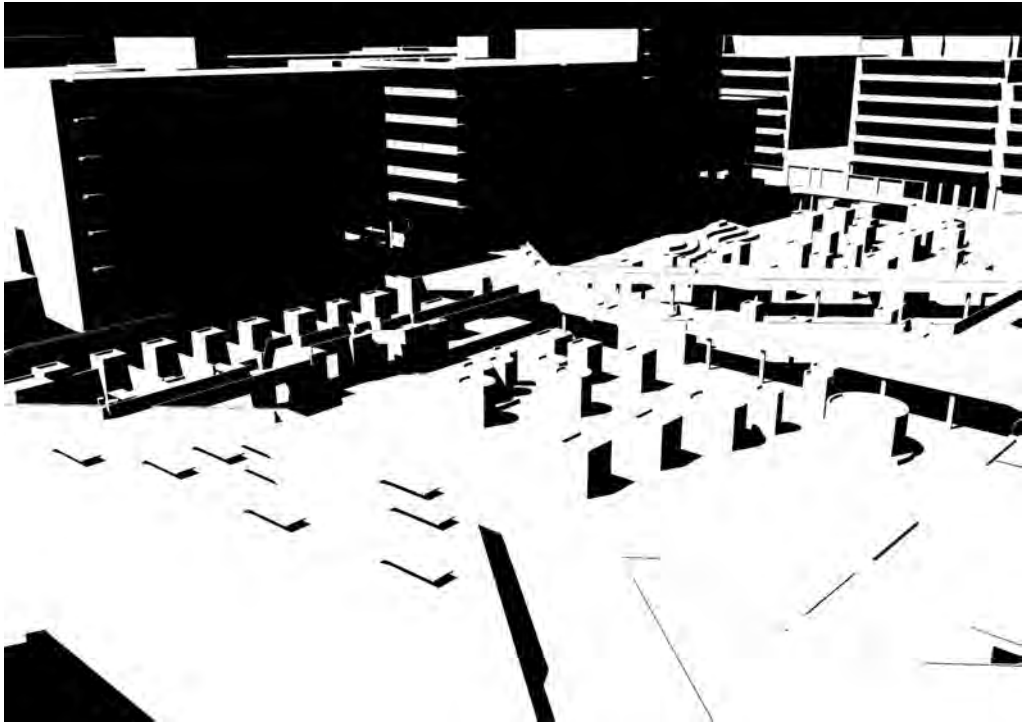
Άμεσος ήταν ο αντίκτυπος στις διαπροσωπικές σχέσεις και κυρίως στις δημόσιες εκφάνσεις τους. Ο χώρος της πόλης που αποτελούσε το πεδίο αναφοράς αυτών ατροφεί, αναιρείται και χάνει την εγγενή δυναμική του κατάσταση. Ο δημόσιος χώρος, σχεδιασμένος ή μη, μετατρέπεται σε ένα σκηνικό ουδέτερο στη ρουτίνα. Η υπερ-απλούστευση και υπερ-διευκόλυνση οδηγούν στην αδράνεια. Ίσως είναι ακριβώς η εποχή των ζυμώσεων και οσμώσεων κατά την οποία η κοινωνία προσπαθεί να βρει το χαρακτηριστικό της γνώρισμα, τη δυναμική ισορροπία.

Σε αυτή τη διαδικασία η αναθεώρηση και επαναξιολόγηση των στερεοτύπων είναι δεδομένη. Το βάρος μετατίθεται στο σχεδιασμό, είτε αυτός είναι πολεοδομικός, αστικός, είτε αρχιτεκτονικός. Η δημιουργία νέων -ως προς την έννοια- χώρων ικανών να περιβάλλουν αλλά και να κατευθύνουν, όσο το δυνατόν, τις κοινωνικές συμπεριφορές είναι άμεση ανάγκη. Προβληματισμοί μέσα από τους οποίους η ενεργοποίηση

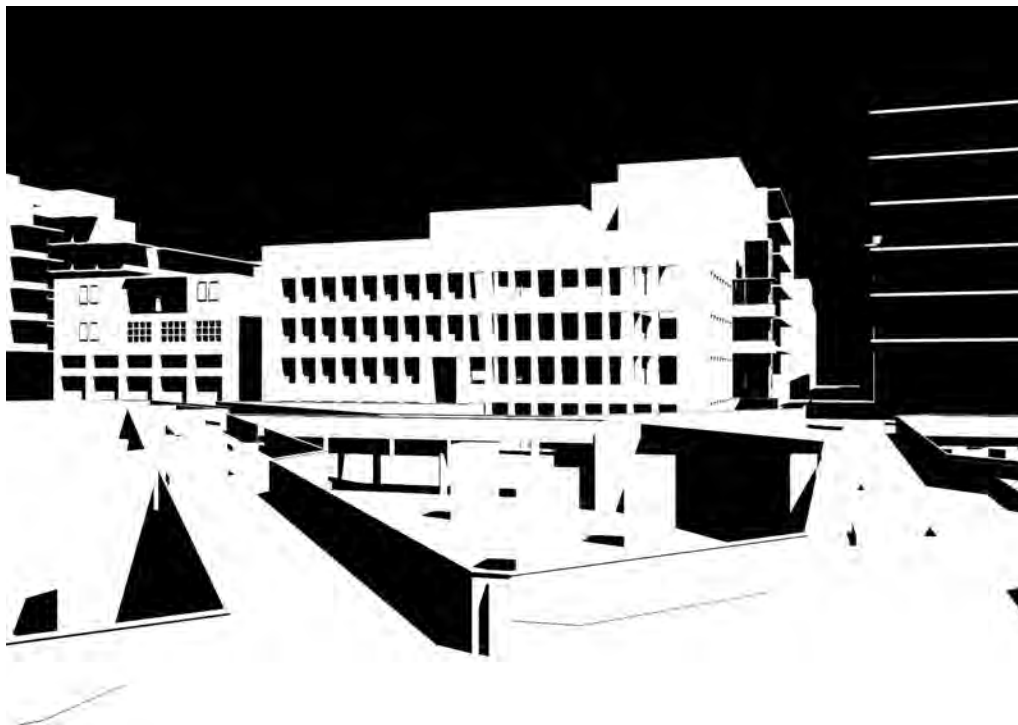
της έννοιας της *πράξης*² θα συμβάλλει στην αποτροπή της αδρανοποίησης και της παθητικότητας των κοινωνιών, μια διαδικασία ζωτικής σημασίας για τη δυναμική ισορροπία του πλήθους.

Είναι σαφές πως η σημερινή πόλη είναι κάτι παραπάνω από έναν ζωντανό οργανισμό. Δεν πρόκειται για το πνεύμα και το ένστικτο απλώς, αλλά για το πνεύμα και το ένστικτο ενός πλήθους. Ο κοινός τόπος είναι ένα πολύπλοκο μίγμα του τρίπτυχου, πλέον, δημόσιος χώρος – κυβερνοχώρος – ιδιωτικός χώρος, σε άμεση σχέση με την κοινωνία.

2. πρόθεση

Λάρισα, πρωτεύουσα της ομώνυμης Περιφερειακής Ενότητας και της Περιφέρειας Θεσσαλίας, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αστικά κέντρα της χώρας, μετά την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Όντας η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό πόλη αποτελεί σημείο αναφοράς για την Κεντρική Ελλάδα. Σημαντικότερο πλεονέκτημα για την πόλη αποτελεί η γεωγραφική της θέση, εξέχουσας οικονομικής σημασίας. Τοποθετημένη στο βασικό σιδηροδρομικό και οδικό άξονα (ΠΑΘΕ) της χώρας κατέχει κεντροβαρή θέση τόσο σε πανελλαδικό επίπεδο, όσο και σε περιφερειακό (Θεσσαλία). Ενδεικτικό της θέσης της είναι και το μοτίβο οικιστικής ανάπτυξης που ακολουθεί η πόλη. Αναπτύσσεται κατά μήκος των κύριων οδικών αξόνων διαμορφώνοντας την ακτινωτή διάταξη του υφιστάμενου αστικού ιστού. Λόγω του μεγέθους της, το κέντρο της πόλης είναι ο μοναδικός πυρήνας υπηρεσιών, εμπορίου και αναψυχής εντός των πολεοδομικών ορίων. Η μονοκεντρική ανάπτυξη της πόλης, χαρακτηριστική απόρροια του τρόπου επέκτασής της, αρχίζει να διασπάται από δευτερεύοντες πυρήνες που εντοπίζονται στις παρυφές της και παράγονται από τα μεγάλα εμπορικά κέντρα (malls), ένα φαινόμενο γνώριμο στην ελληνική πραγματικότητα

την τελευταία δεκαετία. Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης είναι η δυναμική, αλλά και άναρχη, επέκταση της πόλης στις περιοχές αυτές με δυσμενείς συνέπειες στην πολεοδομική και ρυμοτομική οργάνωση.

Παρά όλα αυτά, το κέντρο της πόλης παραμένει ενεργό και προσελκύει το μεγαλύτερο, αν όχι όλο σε κάποιες περιπτώσεις, μέρος του πληθυσμού. Η μίξη χρήσεων σε συνδυασμό με τις εκτεταμένες πεζοδρομήσεις δημιουργούν ένα ετερόκλητο περιβάλλον με διαρκή παρουσία πλήθους. Μια επιτυχημένη όσμωση χρήσεων που προέκυψε σταδιακά. Όμως, το παράδοξο στην περίπτωση των δημόσιων χώρων γενικά, αλλά και του κέντρου ειδικότερα, με τη στερεοτυπική οριοθέτηση και τον ελλιπή σχεδιασμό σε πολλές των περιπτώσεων, παραμένει η παθητικότητα και η αδιάφορη ουδετερότητα των ανθρώπων που διασχίζουν, βρίσκονται και στέκονται σε αυτούς.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πόλης η πλατεία Εθνάρχου Μακαρίου, όνομα που ελάχιστοι γνωρίζουν σήμερα, σε αντίθεση με την παλαιότερη πιθανότατα ονομασία της, την οποία όλοι χρησιμοποιούν ευρέως. Η πλατεία Ταχυδρομείου, ευρισκόμενη σε πολύ μικρή απόσταση από την κεντρική πλατεία της Λάρισας, αποτελεί τον έτερο πόλο έλξης στην περιοχή. Μέσα στους ρυθμούς της σύγχρονης εποχής όπου ο χρόνος αποκτά τα δυσμενή χαρακτηριστικά του και ορίζει συμπεριφορές, το απρόσωπο περιβάλλον παύει να γίνεται αντιληπτό και εκφυλίζεται σε ένα φόντο. Απόρροια αυτού του τρόπου ζωής είναι και η καθιέρωση, ως αναψυχή, της απόλαυσης ενός στριμωγμένου -αν όχι χρονικά,

σίγουρα χωρικά- καφέ ή αντίστοιχου τύπου ροφήματος. Αυτή ακριβώς η απόλαυση είναι και ο μόνος λόγος στάσης στο χώρο της πλατείας. Η «αναψυχή» αρχίζει και τελειώνει σε μια κούπα. Μια καθημερινότητα που φλερτάρει έντονα με τη ρουτίνα καθιστά την κατάσταση περισσότερο εριστική.

Πρόθεση, λοιπόν, της εργασίας αυτής είναι η ρηγμάτωση του εθιμοτυπικού δεσμού δημόσιου – ιδιωτικού χώρου και η επιστροφή στον κατεξοχήν αστικό δημόσιο χώρο της έννοιας της υπαίθρου.

«... η επαναφορά των διακοπών μέσα στην πόλη και μάλιστα στο επίπεδο της καθημερινότητας...»¹

Σε αυτό ακριβώς το σημείο εισέρχεται ο όρος *κοινός τόπος*. Η προσπάθεια εύρεσης της χρυσής τομής, της δυναμικής ισορροπίας υλικού και άυλου, της υλικής και άυλης κοινωνίας. Μια από τις εκφάνσεις αυτού του τόπου επιχειρείται μέσα από την υποβάθμιση του επιπέδου αναφοράς και την εμφάνιση ενός άλλου, ξεχασμένου και καινούριου ταυτόχρονα. Το νέο αυτό επίπεδο αποτελεί το συνδυαστικό μέσο τόσο χρηστικά όσο και εννοιολογικά μεταξύ των εκάστοτε πιθανών χρήσεων και του αστικού χώρου. Η κοιλότητα που δημιουργείται εμφανίζει ένα ακόμα επίπεδο του περιμετρικού δομημένου περιβάλλοντος της πλατείας. Πρόκειται για τα υπόγεια των πολυκατοικιών. Χώροι άλλοτε βοηθητικοί, κενοί, μουχλιασμένοι, σκονισμένοι, ισχυροποιούνται με την «κατάκτηση» του ισογείου και

προβάλλουν κοινωνοί μιας νέας αστικής συνθήκης. Η ενοποίηση καθ' ύψος των δύο επιπέδων (υπόγειο και ισόγειο) φέρνει στην επιφάνεια ένα «λαξευμένο» κέλυφος το οποίο αναμένει την αναζωογόνηση του. Οι υπηρεσίες της άυλης δικτύωσης του κυβερνοχώρου καθώς και εγκατεστημένες παροχές στα κελύφη αυτά προσφέρουν νέους θύλακες δραστηριοτήτων στην πόλη σε μία δυναμική και περιοδική σχέση με τον υπαίθριο χώρο τον οποίο και ορίζουν. Σε αυτή τη συνθήκη η δομική συνέχεια του υποβαθμισμένου επιπέδου αρθρώνει σε ένα σύνολο τα μέρη του κοινού αυτού τόπου.

